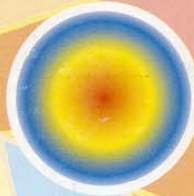

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΕΤΡΑΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ - ΙΟΥΝΙΟΣ '97
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΤΕΥΧΟΣ 1^ο ΔΡΧ. 1.500

Ἑπτὰκύκλος

Αφιέρωμα:
Κυκλάδες - Κρήτη

Συνέντευξη:
Άγγελος Δεληβορριάς -
Μουσείο Μπενάκη σήμερα

Ελευσίνα Μυστήρια

Η νεολιθική εποχή στο Αιγαίο: Διαφορετικές αναγνώσεις και θεματικά πεδία

της *Λίας Καρίμαλη*
Αρχαιολόγου, δρ.

πό τις «Προϊστορικοί Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσγλου» του Χρ. Τσουντα στις αρχές του 20ου αιώνα (1908) μέχρι την «Νεολιθική Ελλάδα» (Θεοχάρης 1973) που εκδόθηκε με επιμέλεια της Εθνικής Τράπεζας στις αρχές της δεκαετίας του '70 και το «Νεολιθικό πολιτισμό στην Ελλάδα» (Παπαθανασόπουλος 1996), εκδοτικό έργο των ημερών μας, η πρόσληψη της Νεολιθικής εποχής του Αιγαίου από τους ερευνητές που διαπραγματεύτηκαν τη θεματική της δεν υπήρξε ενιαία. Από τα εντυπωσιακά αποτελέσματα των ανασκαφών του Τσουντα μέχρι σήμερα η πρόσληψη αυτή κινήθηκε από την αναγνώριση της αρχετυπικής λειτουργίας και συμβολής της Νεολιθικής εποχής στην εξέλιξη των μεταγενέστερων μυκηναϊκών και ομηρικών πολιτισμών, στον υποβιβασμό της στο λιγότερο προηγμένο στάδιο κοινωνικής οργάνωσης σε αντιπαράθεση με τα πολιτιστικά επιτεύγματα της Εποχής Χαλκού, ως τη σύγχρονη ανάγκη κατανόησης του Νεολιθικού συστήματος νοηματοδότησης του κόσμου.

Κοινή παράμετρος όλων των αντιλήψεων που αναπτύχθηκαν σε ελληνικό επίπεδο διαχρονικά είναι η επισήμανση ότι η Νεολιθική υπήρξε το υπόβαθρο πάνω στο οποίο θεμελιώθηκε η εκδήλωση του πολιτισμού στον ελλαδικό χώρο — ανεξάρτητα από τις εθνολογικές, κοινωνικές

ή σημασιολογικές εκδοχές που έλαβε η θέση αυτή στη διαχρονική της πορεία. Εντούτοις, είναι ενδιαφέρον ότι αυτές οι διαφορετικές αναγνώσεις της Νεολιθικής συγκρότησαν τους πόλους μίας ερμηνευτικής διαδικασίας που ακολούθησε κατά γράμμα τις ευρύτερες εξελίξεις στο χώρο της επιστημολογίας και της θεωρίας της αρχαιολογίας, ορίζοντας κάθε φορά νέες μεθόδους και νέα θεματικά πεδία προς διερεύνηση. Δεδομένης δε της συνάρτησης μεταξύ των ευρύτερων συστημάτων σκέψης και των ιστορικών συμφραζομένων μέσα στα οποία αναπτύσσονται (Σκουτέρη-Διδασκάλου 1979, Καλαξής 1993), μπορούμε να υποστηρίξουμε τη σύμπλευση θεωρητικών ρευμάτων και των εποχών που τα παράγουν από την μία πλευρά, και των συγκεκριμένων τρόπων θεώρησης της Νεολιθικής και των ερευνητικών πεδίων που συγκροτούν τη θεματική της από την άλλη.

Στα πλαίσια αυτού του σύντομου σημειώματος για τη Νεολιθική εποχή στο Αιγαίο, θα προσπαθήσω να διαγράψω την ιστορία της Νεολιθικής μέσα από την ιστορία της γνώσης μας για αυτήν, σκιαγραφώντας τους βασικότερους σταθμούς της αρχαιολογικής σκέψης, με αναφορά τόσο στα θεματικά πεδία που κατά καιρούς αναπτύχθηκαν, όσο και στις αντίστοιχες ανάγκες που οδήγησαν στη γέννησή τους.

Η αυγή της γνώσης μας για την απώτερη Προϊστορία με αφετηρία τις έρευνες στη Θεσσαλία

Οι πρωτοποριακές έρευνες του Χρ. Τσουντα στη Θεσσαλία πραγματοποιούνται κατά το διάστημα 1899-1906. Με τις μεγάλες ανασκαφές των δύο οχυρωμένων νεολιθικών οικισμών, Διμηνίου και Σέσγλου, αλλά και με τις δοκιμαστικές τμήμες και ανασκαφές σε άλλες θέσεις του ίδιου πολιτισμού, τόσο από τον ίδιο όσο και από τους Wace και Thompson (1912) κατά την τριετία 1907-1910, ολοκληρώνεται ο πρώτος κύκλος γνωριμίας μας με το «λιθικό αιώνα» κυρίως στον θεσσαλικό χώρο. Αφενός μεν, το ίδιο το σύγγραμμα του Τσουντα, («Προϊστορικοί Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσγλου»), καρπός των πολύχρονων ερευνών του στη Θεσσαλία, αποτελεί έργο σταθμό για την κατανόηση της Νεολιθικής εποχής στον ελλαδικό χώρο. Αφετέρου δε, με τις μελέτες των υπολοίπων ερευνητών καταγράφεται ένας σημαντικός αριθμός θέσεων της ίδιας εποχής από την Θεσσαλία, αλλά και έρχεται στο φως ένα πλούσιο υλικό που αφορά κυρίως στις υλικές συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων της απώτερης προϊστορίας και παρουσιάζει σχετική ομοιομορφία: οικιακή και ταφική αρχιτεκτονική, κεραμική, ειδώλια, αλλά και γεωργικά εργαλεία από λίθο.

Η μέθοδος ανάλυσης των αρχαιολογικών δεδομένων είναι η ιστορική-συγκριτική: περιλαμβάνει ταξινόμηση δεδομένων, καταγραφή ανά κατηγορία και σύγκριση με δεδομένα άλλων περιοχών του ελλαδικού χώρου στη βάση κοινών μορφολογικών χαρακτηριστικών. Η ερμηνευτική διαδικασία υιοθετεί την ιστορική προσέγγιση, με στόχο την επαλήθευση των αρχαιοελληνικών πηγών μέσω των

ανασκαφικών δεδομένων, αλλά και τη διερεύνηση της εθνολογικής καταγωγής των κατοίκων. Περιορίζεται στην επισήμανση μορφολογικών ομοιοτήτων μειοψηφικών στοιχείων πολιτισμού (π.χ., αρχιτεκτονικών πρακτικών, μοτίβων κεραμικής διακόσμησης, όπως η σπείρα), που κατανοούνται ως το αποτέλεσμα μεταναστεύσεων και πολιτισμικών επιβιώσεων από το ένα στάδιο κοινωνικής εξέλιξης στο άλλο. Ενδεικτική είναι η επισήμανση του Τσουντα όσον αφορά στη μορφολογική ομοιότητα που παρατηρείται μεταξύ των τρίχρωμων κεντρικών οικιών (τύπου «μεγάρου») Διμηνίου και Σέσγλου και των μεταγενέστερων ομηρικών «μεγάρων» και ελληνικών ναών, — μία ομοιότητα που θεμελιώνεται στα πλαίσια της αρχετυπικής λειτουργίας της Νεολιθικής και της αδιάλειπτης συνέχειας της παράδοσης.

«Καθόλου λοιπόν δεν δυνάμεθα ν» αμφιβάλλωμεν, ότι τα θεσσαλικά μέγαρα του λιθικού αιώνα είναι τα αρχέτυπα, εκ των οποίων εγεννήθησαν τα μέγαρα της μυκηναϊκής και της ομηρικής εποχής και ο δωρικός ναός. Το ομηρικό μέγαρον και ο ναός αναπαριστώσι τα αρχέτυπα εκείνα πιστότερον ή τα κρητικήν επίδρασιν υποστάντα μυκηναϊκά μέγαρα των ανδρών αλλά παρ» αυτά διετηρήθησαν αμετάβλητα και κατά την μυκηναϊκήν εποχήν τα δύο σχήματα των παναρχαίων θεσσαλικών μεγάρων, μετά το τέλος δ» αυτής εχρησίμευσαν ως υποδείγματα των ναών. Την συνέχειαν της παραδόσεως μαρτυρεί και το γεγονός, ότι ακόμη κατά τους ιστορικούς χρόνους η γυναικωνίτις κείται, οσάκις είναι δυνατόν, οπίσω του ανδρώνος.» (Τσουντας 1908:395).

Ο ιδεολογικός ορίζοντας πάνω στον οποίο θεμελιώνει ο Τσουντας τα πορίσματα της έρευνάς του αρθρώνεται διττά, τόσο στη βάση των ευρύτερων διεθνών

επιστημολογικών κατευθύνσεων των αρχών του 20ου αιώνα που καθιερώνουν τη συγχρονική προσέγγιση, όσο και στη βάση των συγκεκριμένων ιδεολογικών συσχετισμών που αφορούν στην εσωτερική συγκρότηση της νεοελληνικής κοινωνίας την ίδια εποχή. Αφενός μεν, η μελέτη του απώτερου παρελθόντος βρίσκεται αυτήν την εποχή στο επίκεντρο του δυτικού επιστημονικού λόγου: πρόκειται για τον πλέον αποφορισμένο ιδεολογικά χρόνο, που προσμετράται για πρώτη φορά ως τμήμα της (προ)ιστορίας του δυτικού κόσμου στα πλαίσια των εξελικτικών ρευμάτων που τον τοποθετούν στη κατώτατη βαθμίδα της κοινωνικής εξέλιξης (Καλπαξής 1993). Αφετέρου δε, η μελέτη της απώτερης προϊστορίας στον ελληνικό χώρο καταχωρείται από αυτή την εποχή και μετά στον κυρίως κορμό της εθνικής ιστορίας στη βάση μίας αδιάλειπτης εθνικής συνέχειας, την καταγωγή της οποίας μελετά η Αρχαιολογία, και τα επιβιώματά της στο σύγχρονο παρελθόν η Λαογραφία (διαχρονική προσέγγιση).

Πράγματι, οι έρευνες του Τσουντα στη Θεσσαλία πραγματοποιούνται σε μία εποχή ιδιαίτερης σημασίας για τον επαναπροσδιορισμό των εδαφικών ορίων του νεοελληνικού κράτους, άρα και της διαπραγμάτευσης της νεοελληνικής ταυτότητας στο παγκόσμιο σύστημα συσχετισμών. Ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα η επαναδιαπραγμάτευση της ταυτότητας θεμελιώνεται σταθερά σε έναν ανανεωμένο εθνισμό που αποκρυσταλλώνεται στην ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας. Η ευρεία αποδοχή της θεμελιώνεται στη ταύτιση του λαϊκού κινήματος με τον αστισμό προς χάριν της εθνικής ολοκλήρωσης (Βεργόπουλος 1977:56-60). Οι αρχαιολογικές έρευνες, σαφώς διαπνεόμενες από κοινά οράματα με τις λαογραφικές, αποτε-

λούν τον βασικό βραχίονα επιδίωξης μίας ενοποιητικής ιδεολογίας. Μία τέτοια μορφή ιδεολογία αποκτά ιδιαίτερο περιεχόμενο σε περιοχές όπως η Θεσσαλία, όπου η αντίθεση μεταξύ μεγαλοκτημόνων και αγροτών βιώνεται σε ταξικό επίπεδο και ταράζει το εσωτερικό μέτωπο (βλ. το θεσσαλικό πρόβλημα, Τσουκαλάς 1977:69-72). Η ανακάλυψη λοιπόν στον ίδιο χώρο ενός απώτερου πολιτισμού, αγροτικού κυρίως χαρακτήρα, που προσλαμβάνεται ως αναπόσπαστο μέρος του κυρίως ιστορικού κορμού στη βάση μίας εθνικής συνέχειας, στην αυγή του 20ου αιώνα, αποτελεί επιστημονικό γεγονός με σημαντικές κοινωνικές και εθνικές προεκτάσεις.

Οι έρευνες της Νεολιθικής στον ελληνικό χώρο, τόσο από ξένους (Heurtley, Hansen Kai Grundmann), όσο και από Έλληνες αρχαιολόγους (Αρβανιτόπουλος, Σωτηριάδης, Μυλωνάς) συνεχίζονται καθ' όλη την προπολεμική περίοδο, με κύριο ζητούμενο την ακριβή χρονολόγηση στη βάση της αναλυτικής τυπολογικής ταξινόμησης της κεραμικής (για συνοπτική παρουσίαση ερευνών βλ. Γαλλής 1996:23-37).

Η Νεολιθική στη βάση του πολιτισμού»: «Ο Πολιτισμός προήλθε από τον Πολιτισμό» (Θεοχάρης, 1973:22).

Υπό το πρίσμα των ευρύτερων ιδεολογικών ανακατατάξεων στους κόλπους της Αρχαιολογίας τη δεκαετία του 1960, και υπό την επιρροή του ρεύματος της Νέας Αρχαιολογίας, το κέντρο βάρους μεταφέρεται από την εθνολογική-ιστορική στην κοινωνικο-οικονομική πρόσληψη της Νεολιθικής, και από την τυπολογία στην παραγωγή και τη λειτουργία των

αντικειμένων στο συγκεκριμένο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο εμφάνισής τους. Η Νεολιθική εποχή συγκροτεί διεθνώς το κατεξοχήν πεδίο παρατήρησης της διαδικασίας μετάβασης από το κυνηγετικό-τροφοσυλλεκτικό στάδιο στο τροφοπαγωγικό και της εγκαινίασης ενός νέου τρόπου οικονομίας που θεμελιώνεται στο τρίπτυχο: γεωργία, μόνιμη εγκατάσταση, ευρεία χρήση κεραμικής. Οι έρευνες του Braidwood (1952) και άλλων ερευνητών στην περιοχή της Εγγύς Ανατολής και η παραδοχή του πρωτοποριακού ρόλου της περιοχής αυτής στην υιοθέτηση του νέου σταδίου εξημέρωσης ζώων και φυτών οδηγούν στην επανεξέταση του ρόλου του ελλαδικού χώρου στη μεταφορά τεχνολογίας και πληθυσμιακών ομάδων κατά την κρίσιμη καμπή της μετάβασης από το Πλειστόκαινο στο Ολόκαινο.

Παράλληλα, η ανασκαφική δραστηριότητα των Θεοχάρη και Milojević στη Θεσσαλία κατά τις δεκαετίες 1950-77 και Χουρμουζιάδη κατά τη δεκαετία του 1980, καθώς και το ανασκαφικό έργο Ελλήνων και αλλοδαπών αρχαιολόγων στα υπόλοιπα μέρη του ελλαδικού χώρου (π.χ., Φράγχθι Ερμιονίδας, Ντικιλί Τας, Σέρβια, Νέα Νικομήδεια) εμπλουτίζουν το corpus δεδομένων (βλ. Γαλλής 1996). Το διεθνές ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα παλαιοεθνοβοτανικά (απανθρακωμένοι σπόροι) και ζωοαρχαιολογικά δεδομένα (οστά θηλαστικών) από τη σπηλιά Φράγχθι Ερμιονίδας που κατοικείται συνεχώς κατά το μεταβατικό αυτό στάδιο. Η απουσία ενδείξεων αυτοφυούς ύπαρξης των φυτών που χρησιμοποιήθηκαν στη Νεολιθική Φράγχθι κατά την προηγούμενη περίοδο (π.χ., ο πρόγονος του δίκοκκου σιταριού δεν βρίσκεται σήμερα στην Ελλάδα, αλλά ούτε εμφανίζεται στα Μεσολιθικά στρώματα της σπηλιάς) οδηγεί τους ερευνητές στην παρα-

δοχή της εισαγωγής του παραγωγικού σταδίου στην Ελλάδα από την Εγγύς Ανατολή (Hansen 1991). Με την υιοθέτηση χημικών αναλύσεων επιτυγχάνεται η αναγνώριση της προέλευσης του οψιανού της σπηλιάς Φράγχθι από τη Μήλο (οπτική φασματογραφία, βλ. Renfrew, Dixon & Cann 1968), αλλά και μίας σειράς κεραμικών συνόλων που προέρχονται από νεολιθικές θέσεις. Έτσι, η εικόνα της αυτάρκους Νεολιθικής κοινωνίας καταρρέει υπό το φως των νεότερων δεδομένων που σκιαγραφούν ένα σύνθετο πλέγμα ανταλλαγών και κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των Νεολιθικών οικισμών.

Εντούτοις, στη διεθνή βιβλιογραφία, στα πλαίσια του ρεύματος του νεο-εξελικτισμού, η Νεολιθική δεν παύει να βρίσκεται υπό τη σκιά των πολιτισμών της Εποχής Χαλκού (Κυκλαδικό, Μινωικό και Μυκηναϊκό) και να αξιολογείται ως η κατώτερη βαθμίδα στην κλίμακα της κοινωνικής εξέλιξης (κοινωνία ισοκατανομής). Είναι ενδεικτικό, ότι αναφορικά με τα συστήματα ανταλλαγής οψιανού στο Αιγαίο, τόσο ο Renfrew, Dixon & Cann (1968), όσο και η Torrence (1986) προτείνουν τους λιγότερο σύνθετους μηχανισμούς ανταλλαγής για τη Νεολιθική (αλυσιδωτή ανταλλαγή οψιανού μεταξύ γειτονικών οικισμών και άμεση πρόσβαση στην πηγή). Οι προτάσεις αυτές εντάσσονται στα πλαίσια του νεο-εξελικτισμού που καταργεί την ιστορική προσέγγιση, εξαρτώντας την ανθρώπινη συμπεριφορά από το αντίστοιχο στάδιο κοινωνικοπολιτισμικής εξέλιξης.

Την ίδια εποχή, στον ελληνικό χώρο, επιχειρούνται διαφορετικές αναγνώσεις της Νεολιθικής με κοινή συνισταμένη την αναζήτηση του φορέα-δημιουργού (λαού, ατόμου, τεχνίτη-δημιουργού) και των δομών της κοινωνίας του. Ο Θεοχάρης αντιλαμβάνεται τη Νεολιθική ως την αφετη-

ρία μιας αδιάλειπτης πολιτισμικής συνέχειας στον ελλαδικό χώρο. Η σύλληψη αυτή αρθρώνεται στο πλαίσιο μίας ενιαίας και εξελισσόμενης πολιτιστικής παράδοσης με φορέα το λαό και τις διαχρονικές εκδηλώσεις του στον κοινό ελληνικό τόπο. Ο ίδιος επισημαίνει επίσης από πολύ νωρίς τη λανθασμένη υιοθέτηση του κριτηρίου της γραφής για την ψευδή διάκριση μεταξύ πολιτισμού (culture) και «υψηλού Πολιτισμού» (civilization), προς χάριν της αναγωγής της Νεολιθικής στην προϊμότερη πολιτιστική βαθμίδα.

«Η Ελλάς είναι ο τόπος όπου δρα εξακολουθητικά η αρχαιότερη πολιτιστική παράδοση του κόσμου!.. Δεν γίνεται βέβαια λόγος για συνέχεια φ υ λ ε τ ι κ ή «γιατί η φυλή είναι έννοια ξένη στον χώρο της πολιτιστικής δημιουργίας. Τονίζεται απλώς το γεγονός, ότι ένας μακροχρόνιος και ακατάλυτος δεσμός λειτουργεί ακόμη από τα χρόνια της προϊστορίας ανάμεσα στον λαό φορέα και δημιουργό της παραδόσεως και στον τ ό π ο-το προαιώνιο και αναλλοίωτο πλαίσιο της παραδόσεως αυτής, και ότι οι ρίζες του είναι πολύ βαθύτερες από όσο υποπτευόμαστε.....» (Θεοχάρης 1973: 20).

Υπό το πρίσμα μαρξιστικών προσεγγίσεων, ο Χουρμουζιάδης (1979) αναζητά τις δομές της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης του νεολιθικού οικισμού του Διμηνίου μέσα από τη μελέτη της κατανομής των τεχνικών καταλοίπων τροφοπαγωγικών δραστηριοτήτων στο χώρο (εργαλείων, τροφοπαρασκευαστικών κατασκευών, εργαστηρίων κ.ά.). Τέλος, προλογίζοντας την έκδοση των Νεολιθικών εκθεμάτων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, ο Παπαθανασόπουλος (1981) αναφέρεται στην ανάγκη κατανόησης του ανθρώπου δημιουργού πίσω από τα υλικά κατάλοιπα, αποδεσμεύοντας έτσι τη μελέτη της Νεολιθικής

του ελλαδικού χώρου από «εθνικές» ή άλλες μονομερείς αναγνώσεις.

“Μέσα από τα εκθέματα του μουσείου πρέπει να αναζητήσουμε πρώτα να βρούμε τον άνθρωπο, το δημιουργό, να τον ταυτίσουμε με τον εαυτό μας και να συνδέσουμε τον τρόπο της ζωής του με τον τρόπο της δικής μας ζωής, για να κατανοήσουμε τα δημιουργήματα του νου και των χεριών του”. (Παπαθανασόπουλος 1981: 8).

Η πρόσληψη της Νεολιθικής σήμερα: ταυτότητα και οργάνωση ενός ανοίκειου κόσμου

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, υπό το πρίσμα των νέων ιδεολογικών ζυμώσεων που φέρει η μετα-διαδικαστική αρχαιολογία και της κριτικής παρεμβολής του μεταμοντερνισμού, το πεδίο παρατήρησης της Νεολιθικής μεταφέρεται από το κοινωνικο-οικονομικό στο εννοιολογικό και το συμβολικό. Η αμφισβήτηση της αντικειμενικότητας των εννοιολογικών κατηγοριών με τα οποία η Δύση προσεγγίζει τα δεδομένα των υπόλοιπων κοινωνιών, αλλά και η παντελής απουσία του συμβολικού τρόπου οργάνωσης του χώρου και των κοινωνικών σχέσεων από τα μοντέλα της Νέας αρχαιολογίας, υπογραμμίζουν τον ανοίκειο χαρακτήρα ενός φαινομενικά οικείου σε μας απώτερου παρελθόντος. Επισημαίνεται η ανάγκη επανεξέτασης των πιο κρίσιμων ζητημάτων που αφορούν τον τρόπο οργάνωσης της Νεολιθικής υπό το πρίσμα των δικών της συμφραζομένων και όχι των μεταγενέστερων εξελίξεων στην περιοχή του Αιγαίου. Ζητήματα όπως η νοηματοδότηση του ευρύτερου κοινωνικού χώρου (Κωτσάκης 1996, Καρίμαλη 1996), όχι στη βάση των χιλιομετρικών αποστάσεων,

αλλά των συλλογικών σχέσεων, η διερεύνηση της κοινωνικής ταυτότητας του φύλου (Κοκκινίδου-Νικολαΐδου 1993), καθώς και η διερεύνηση των εννοιολογικών εργαλείων αντίληψης με τα οποία οι Νεολιθικοί προσλαμβάνουν και οργανώνουν τον κόσμο τους βρίσκονται τώρα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Αμφισβητούνται για παράδειγμα οι διακρίσεις μεταξύ «οικιακού» και «δημόσιου» χαρακτηριστικά των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, ή μεταξύ ιερού και δημόσιου χώρου σε αυτές τις πρώιμες κοινωνίες, επειδή απηχούν δυτικές εννοιολογικές κατηγοριοποιήσεις. Επισημαίνεται, επίσης, ο κατακερατισμένος χαρακτήρας του κοινωνικού χώρου, άρα και των δικτύων κοινωνίας της Νεολιθικής, δεδομένης της απουσίας γνώσης των φυσικών αποστάσεων και των ενδιάμεσων σταθμών που εμπεριέχονται σ' αυτά.

Μεθοδολογικά, οι επιστημάνσεις αυτές οριοθετούν ένα νέο πεδίο στο οποίο ο ερευνητής μπορεί να θέσει τώρα το παρατηρητήριό του, το «πλαίσιο ανεύρεσης των δεδομένων» (context), που αφορά όχι μόνο στο συγκεκριμένο χώρο εύρεσης αλλά και στους συμβολικούς συσχετισμούς των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σ' αυτόν (Hodder 1991). Έτσι, όλα τα αντικείμενα του νεολιθικού νοικοκυριού (ειδώλια, υφαντικά βάρη, εργαλεία, αλλά και τροφή) επανεξετάζονται υπό το φως της σημασίας του χώρου ανεύρεσής τους, ενώ επιχειρείται ο επαναπροσδιορισμός τους στο σύστημα αξιών (π.χ., ταυτότητα, κοσμολογία) της κοινωνίας που τα χρησιμοποίησε. Η αξιολόγηση των αντικειμένων καθημερινής ασχολίας σε επίπεδο συμβολισμών στοχεύει στη διερεύνηση της εμπλοκής τους στη διαδικασία παραγωγής νοημάτων στο χρόνο. Η αποσπασματικότητα των νοημάτων επιβάλλει τη διαχρονική μελέτη

των μεταβολών τους και επαναφέρει θριαμβευτικά την ιστορική προσέγγιση. Αυτή τη φορά όμως η ιστορική καταγραφή νοημάτων στην προϊστορία δεν γίνεται εις βάρος των κοινωνιών τύπου ισοκατανομής, όπως είναι η Νεολιθική, αλλά προς χάριν της ανάδειξης της ιδιαιτεροτητάς τους.

Επίλογος

Η παραπάνω συζήτηση διαγράφει συνοπτικά τους κύριους σταθμούς μίας μακρόχρονης προβληματικής που αναπτύχθηκε γύρω από την κατανόηση της Νεολιθικής κοινωνίας τον τελευταίο αιώνα. Η συνοπτική αυτή παρουσίαση σε καμία περίπτωση δεν περιλαμβάνει τις μικρότερης χρονικής διάρκειας και επιρροής αλλαγές στη νοηματοδότηση της Νεολιθικής από τους ερευνητές της. Αποτελεί όμως μία υπενθύμιση της συνάφειας του τρόπου πρόσληψής της και των συγκυριών που ανέδειξαν διαφορετικές πτυχές του τρόπου οργάνωσής της. Εξεταζόμενο από διαφορετικές οπτικές γωνίες, το πρόσωπο της Νεολιθικής μοιάζει σήμερα με καθρέφτη στην επιφάνεια του οποίου αντανακλώνται περισσότερο οι δικές μας αλλαγές στο τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το απώτερο παρελθόν.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Η Νεολιθική περίοδος στο Αιγαίο αρχίζει περίπου στα τέλη της 7ης χιλιετίας (6500 π.Χ.) και τελειώνει στα 3200 π.Χ. Χωρίζεται σε πέντε φάσεις, την Ακεραμική (ή Αρχική), την Αρχαιότερη, τη Μέση, την Νεότερη (προδιμηνιακές και διμηνιακές υποφάσεις) και την Τελική Νεολιθική ή Χαλκολιθική. Η Νεολιθική περίοδος έπεται της Μεσολιθικής περιόδου και προηγείται της Προϊμής Εποχής του Χαλκού. Η Νεολιθική περίοδος σηματοδοτεί την έναρξη του τροφοπαραγωγικού σταδίου, με κύρια χαρακτηριστικά τη μόνιμη εγκατάσταση και τη μικτή γεωργο-κτηνοτροφική οικονομία.

Βιβλιογραφία το «καταφύγιο» του Ευριπίδη

- Βεργόπουλος Κ., 1977, "Ο Ανανεωμένος Εθνισμός", Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΔ', 56-87, Εκδοτική Αθηνών.
- Γαλλής Κ., 1996, "Ο νεολιθικός Κόσμος", στο Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα, Παπαθανασόπουλος Γ., (επιστημ. Επιμ.), Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα, σελ. 23-37.
- Θεοχάρης Δ. 1973, *Νεολιθική Ελλάς*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Καλπαξής Θ., 1993, 'Κλασική Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης', Αρχαιολογία, 46 (Μάρτιος): 38-40.
- Καρίμαλη, Ε., 1996, "Επαναπροσδιορισμός της Συχνότητας Υλικού και της Απόστασης στα Μοντέλα Ανταλλαγής Οψιανού στο Αιγαίο: Η Περίπτωση της Νεολιθικής Θεσσαλίας". Ανακοίνωση στο 3ο Συμπόσιο Αρχαιομετρίας της Ελληνικής Αρχαιομετρικής Εταιρείας, Αθήνα 6-10 Νοεμβρίου.
- Κοκκινίδου Δ., και Μ. Νικολαΐδου 1993, *Η Αρχαιολογία και η Κοινωνική Ταυτότητα του Φύλου: Προσεγγίσεις στην Αιγαιακή Προϊστορία*. Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Κοτσάκης Κ., 1996, "Ανταλλαγές και Σχέσεις", στο Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα, Παπαθανασόπουλος Γ., (επιστημ. Επιμ.), Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα, σελ. 168-170.
- Παπαθανασόπουλος Γ., 1981, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Νεολιθικά και Κυκλαδικά.
- Παπαθανασόπουλος Γ., (επιστημ. Επιμ.), 1996, Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα, Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα.
- Σκουτέρη-Διδασκάλου Ν., 1979, 'Η Ανθρωπολογία σε κρίση. Σημεία Καμπίς και Θεωρητικά Αδιέξοδα (πρώτη προσέγγιση)', Ο Πολίτης, 30 & 31.
- Τσουκαλάς Κ., 1977, "Το Θεσσαλικό Πρόβλημα", Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΔ', 69-72, Εκδοτική Αθηνών.
- Τσουντας Χρ. 1908, *Αι Προϊστορικά Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα.
- Χουρμουζιάδης Γ., 1979, *Το νεολιθικό Διμήνι*.
- Braidwood R.J., 1952. *The Near East and the Foundations for Civilization*. Eugen Oregon.
- Hansen J., 1991, *The Palaeoethnobotany of Franchthi Cave*, Bloomington.
- Hodder I., 1991, *Reading the Past*, 2nd edition. Cambridge, UK Cambridge University Press.
- Renfrew C., J.E. Dixon & J.R. Cann, 1968, "Further Analysis of Near Eastern Obsidians", *Proceedings of the Prehistoric Society*, XXXIV(34): 319-331.
- Torrence R., 1986, *Production and Exchange of Stone Tools. Prehistoric Obsidian in the Aegean*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wace A.J.B., & M.S. Thompson, 1912, *Prehistoric Thessaly*.